

שִׁיעוֹר פְּתִיחָה לְמַסַּכַת שֶׁבֶת

א. "יצאות השבת שתיים שהן ארבע בפנים ושתיים שהן ארבע בחוץ. כיצד? העני עומד בחוץ ובעל הבית בפנים, פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל הבית או שנטל מתוכה והוציא – העני חייב ובעל הבית פטור. פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונתן לתוך ידו של עני או שנטל מתוכה או שנתן לתוכה והכניס – שניהם פטורין". על דבריה אלו של המשנה שואלים התוספות: "תימה לר"י אמאי צריך למתני תרתי דעני ודבעה"ב, וכן בריש שבועות דמפרש בגמרא שתיים דעני ודבעל הבית – מה שייך לקרותו שתיים? מה לי עני מה לי עשיר?", ובדברי הראשונים מוצאים אנו שלשה תרוצים עיקרים לשאלה זו. התוספות מתרצים: "ונראה לר"י דאיצטריך לאשמעינן משום דהוצאה מלאכה גרועה היא, דמה לי מוציא מרה"י לרה"ר מה לי מוציא מרה"י לרה"י, ולא הוה גמרינן הוצאה דעני מבעה"ב ולא בעה"ב מעני, ותדע מדאיצטריך תרי קראי בהוצאה כדנפקא לן בריש הזורק מ'ויכלא העם מהביא' ובספ"ק דעירובין נפקא לן מקרא אחרינא דדרשינן 'אל יצא איש ממקומו – אל יוציא' והתם פירשתי". וכן כתב גם הרשב"א: "ותירץ בתוס' משום דקרא נמי כפל דינייהו בתרתי קראי ואצטריך תרי קראי בהוצאה... וכ"ת קרא נמי למה פלגינהו? איכא למימר משום שהיא מלאכה גרועה שאילו פינה מזוית לזוית משא גדול פטור, והוציא קצת מרשות לרשות חייב" וכו', אלא שישנם שני הבדלים בין תירוץ התוספות לתירוץ הרשב"א. לפי תירוץ התוספות הסיבה לחילוק שבין עני לעשיר הוא שיש סברה לחלק ביניהם, והפסוקים הם רק הוכחה לחילוק הזה, ואילו לפי תירוץ הרשב"א הסיבה לחילוק שבין העני לעשיר הוא שישנם שני פסוקים נפרדים, והסברה באה רק להסביר מדוע אכן ישנם שני פסוקים נפרדים. ואף בסברה עצמה ישנו הבדל בין הסבר התוספות להסבר הרשב"א. לפי הסבר התוספות הוצאה היא מלאכה גרועה משום "דמה לי מוציא מרה"י לרה"ר מה לי מוציא מרה"י לרה"י", ואילו לפי הסבר הרשב"א הוצאה היא מלאכה גרועה משום "שאיילו פינה מזוית לזוית משא גדול פטור והוציא קצת מרשות לרשות חייב". תירוץ שני לשאלת התוספות מביא הרשב"א בשם ר"ת; והרמב"ן בשם י"א וכן נראה גם לרמב"ן עצמו "שאין שני מקראות להוצאה דעני ועשיר... שאילו כן בתרתי חשבינן להו והווי להו ארבעים מלאכות שלמות, ומ"מ לא תקשי לן מתניתין דפלגינהו בתרתי דלא דמי לההיא דשבועות דאמרינן שם טומאה אחת הוא, דהתם ודאי אחת היא לפי שאין אתה צריך להודיעו אלא שהוא טמא וכל שהוא טמא אסור ליגע במקדש וקודשיו, אבל הכא דהוצאות משתנות זו מזו שהוצאת העני חשובה שמושך לעצמו אינו דומה להוצאות בעה"ב שמוציא ממנו, לפיכך מנאום חכמים בשתיים" וכו'. לפי הסברו של ר"ת קיים רק פסוק אחד ולמרות זאת מחלקת המשנה בין העני לבעה"ב משום "שהוצאת העני חשובה שמושך לעצמו", ואילו הוצאת בעל הבית אינה חשובה מכיוון שהוא מוציא ממנו, וכל שמושך לעצמו הוי מתקן שיש לו צורך בו מה שאין כן בעל הבית שמסלק החפץ מעצמו היינו שלו אין צורך בזה, וכהאי גוונא אמרינן בהמצניע שהוא כמקלקל.

והסבר שלישי לדבר מוצאים אנו בתוספות בשבועות. התוספות כותבים "דאיצטריך למתניניהו משום דקס"ד דלא הוי דרך הוצאה אלא כשעומד ברשות היחיד ונטל פירות ויצא לרשות הרבים, אבל כי האי גוונא דגופו ברשות היחיד וידו ברשות הרבים או איפכא לאו דרך הוצאה היא... ואיצטריך למיתני תרוייהו דאי תנא חדא לא הוה שמעינן אידך" וכו'.

וישנן שלוש נפק"מ בין הסברים של התוספות, והרשב"א לבין הסברו של ר"ת, מהן מוכח כשיטת התוספות, והרשב"א. הגמרא בהוריות אומרת ש"אין בי"ד חייבין עד שיורו בדבר שאין הצדוקין מודין בו, אבל בדבר שהצדוקין מודין בו פטורין", דהיינו שאין הסנהדרין חייבים קרבן העלם דבר על הוראת טעות אלא אם כן טעו בתורה שבעל פה, ולא על טעות בתורה שבכתב. והגמרא שואלת על כך מדוע סנהדרין שאמרו ש"יש שבת בתורה אבל המוציא מרשות לרשות פטור" חייבים? הרי הוצאה כתובה בתורה בפרוש, ומתרת שמדובר שהם טעו ואמרו שרק הוצאה אסורה אבל הכנסה מותרת, או שרק הוצאה אסורה אבל הושטה וזריקה מותרת. והנה, לפי הסברו של ר"ת לא מובן מדוע הגמרא אומרת שהוצאה כתובה בתורה בפרוש? הרי לפי הסברו של ר"ת אין לאו מיוחד להוצאה, שכן הפסוק "אל יצא איש ממקומו" אינו עוסק כלל בהוצאה, ואף הפסוק "ויכלא העם מהביא" אינו אלא גילוי מילתא בעלמא ואינו לאו האוסר הוצאה, אלא הוצאה אסורה מכיוון שהיא אחת מל"ט אבות מלאכה ואם כן היא נלמדת מתוך התורה שבעל פה ולא מתוך התורה שבכתב, ומובן שצריך להתחייב עליה. אלא מכאן משמע כשיטת התוספות והרשב"א שישנו לאו מיוחד המלמד על מלאכת הוצאה, ומכאן נובעת שאלתה של הגמרא. הוכחה נוספת לכך היא מתוך הגמרא בפסחים. הגמרא בפסחים אומרת ש"המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה אנו חייב עד שיניח, הוצאה כתיב ביה כשבת, מה שבת עד דעבד עקירה והנחה אף הכא נמי עד דעבד עקירה והנחה" וכו'. והנה, לפי הסברם של התוספות והרשב"א מובן שמכיוון שישנו לאו מיוחד העוסק בהוצאה בשבת ניתן ללמוד ממנו מה היא הוצאה, ולהקיש ממנו גם לענין פסח. אולם לפי הסברו של ר"ת לא מובן כיצד ניתן ללמוד ממלאכת שבת על הוצאת הפסח? הרי אין כלל יחוד במלאכת הוצאה בשבת משאר מלאכות, ואם יש דין מסוים שאנו קובעים במלאכת שבת של הוצאה שצריך עקירה והנחה, הרי זה מפני שכך הוא עצם המושג של מלאכת הוצאה, והרי מאותו מושג עצמו שכך נקראת הוצאה, מזה לבד נדע שכך היא הוצאה של פסח, שהרי אין כלל דין מיוחד בתורה בהוצאה של שבת, שהרי אינה נזכרת כלל בתורה, אלא היא מכלל הלכה למשה מסיני של ל"ט מלאכות.

אולם אין הדבר קשור לגוף מלאכת ההוצאה, ובפסח אין סיבה מצד הסברה להצריך עקירה והנחה. אולם ניתן להסביר שהדבר תלוי בחקירה מה היא מלאכת ההוצאה. אם מלאכת ההוצאה היא ההעברה גרידא, והעקירה וההנחה הם תנאים המתלווים אליה, אולם אין הם קשורים לגוף מלאכת ההוצאה, יהיה אכן קשה לפי דעת ר"ת מנין שיש צורך בעקירה והנחה בהוצאת הפסח? אולם אם מלאכת ההוצאה כוללת בתוכה את העקירה וההנחה, מובן שגם לפי ר"ת ניתן ללמוד שכפי שבמלאכת שבת ההוצאה מוגדרת כעקירה העברה והנחה, כך הוא גם לגבי הוצאת הפסח. וכן גם להיפך: כשיש דין בשבת שצריך עקירה על מנת להוציא לרשות הרבים כמו שאמרו להלן בשם רבי יוחנן, האם נימא שגם בהוצאה של פסח צריך שיעקור הפסח על מנת להניח בבית אחר? ומסברה נראה שאין זה כך, שאין זה הלכה בהגדרה של המושג: "הוצאה", אלא בהגדרה של העבירה של חילול שבת, שאינו חייב על חילול שבת אלא כשמחשבתו היתה לכך לכתחילה. אבל הוצאה היא בין חשב לכתחילה ובין לא חשב, ועל כן בהוצאה של הוצאת בשר בפסח מבית לבית למדנו שצריך עקירה והנחה, אבל אין ללמוד שצריך גם מחשבה בשעת עקירה. ועיין רש"י ד"ה "שגמרינן ממשכן" שיתכון

לעשות המלאכה. ולכאורה הפשט, שעבודות המשכן הן מצוות וצריך להתכוון לעשותן, ועל כן זה שייך דווקא להוצאה של שבת, אבל בהוצאה של בשר פסח לא שייך ללמוד מהוצאת שבת שצריך כוונה. מה שאין כן ביסוד של עקירה והנחה שזה יסוד בעצם המלאכה של הוצאה, בזה שפיר מְקִישֵׁן הוצאה דפסח להוצאה של שבת.

והוכחה שלישית לשיטת התוספות והרשב"א היא מתוך הגמרא בביצה (ברך יב ע"א), אותה מביא התוספות רא"ש (בסוף ד"ה יציאות). הגמרא שם דנה האם יש "ערוב והוצאה לשבת וערוב והוצאה ליום טוב", או שיש "ערוב הוצאה לשבת ואין ערוב והוצאה ליום טוב", ולכאורה לא מובן מדוע מלאכת הוצאה שונה מכל שאר מלאכות שבת הקיימות גם ביום טוב? אלא מכאן שאת מלאכת ההוצאה לומדים מפסוק מיוחד, כשיטת התוספות הרשב"א ולכן אין היא דומה לשאר מלאכות השבת, ואין חייבים עליה ביום טוב. אולם למעשה אין מכאן ראייה מוחלטת, שהרי גם אם למדים על מלאכת ההוצאה מפסוק מיוחד, מכל מקום היא לא יצאה מכלל כל שאר אבות המלאכות, שאם לא כן לא היה מובן מנין שחייבים עליה כרת וסקילה? אלא על כרחך שגם אם ישנו פסוק מיוחד המלמד על מלאכת ההוצאה, מכל מקום מכלל שאר המלאכות היא לא יצאה. ומה עוד שהגמרא שם מגיעה למסקנה שהמחלוקת איננה בשאלה אם מלאכת ההוצאה קיימת ביום טוב או לא, אלא אם אומרים ביום טוב שמתוך שהותרה לצורך הותרה גם שלא לצורך, ואם כן אין מכאן ראייה.

ובהמשך דבריו מביא התוספות רא"ש את קושיתו של ר' יחיאל מפרי"ש שהקשה: לא ליכתוב אלא חד קרא ותיהוי אידך הוצאה תולדה דהך הוצאה, לאו מי אמרינן הכנסה תולדה דהוצאה היא? כ"ש דליהוי הוצאה תולדה דהוצאה, ומתריך: "ויל" כי היכי דלהווי תריהו אבות להתחייב עליהם שנים בהעלם אחת, ואע"ג דלא חשיב בהוצאה אלא אב אחד משום דשם הוצאה אחת היא". התוספות רא"ש מחדש שבהוצאה ישנם שני אבות, וחייבים עליהם בפני עצמם, ואם כן ניתן להתחייב בשבת ארבעים חטאות ולא רק שלושים ותשע, ולכאורה זו היא שיטה מחודשת, שכן אם זהו שם אחד כיצד ניתן להתחייב עליו פעמיים? ועוד קשה כיצד ניתן לחייב על הלאו הזה כרת? הרי לגבי ל"ט אבות המלאכה האחרות אומרת הגמרא שהבערה לחלק יצאת, ולכן חייבים על כל אחת מהן חטאת, כרת וסקילה בפני עצמן, אולם לגבי הלאו הנוסף הזה אין לימוד כזה. אלא שמצינו מקרה דומה לזה בגמרא בכריתות. הגמרא שם לומדת מתוך הברייתא האומרת ש"המפטם את השמן, המפטם את הקטורת והסך בשמן המשחה", ש"מה קטורת לאו בפני עצמו וחייבים עליה כרת בפני עצמו, אף מפטם שמן וסך נמי כיון דלאו בפני עצמו חייבים עליו בפני עצמה", ואם כן ניתן ללמוד שהכריתות מחולקות מתוך כך שהלאים מחולקים. אולם שאר הראשונים חולקים על כך וסוברים שרק לגבי מפטם שמן וסך ניתן לומר שישנן כריתות מחולקת מכיוון שאלו הם שני איסורים שונים לגמרי, ורק שהתורה קיצרה וכתוב רק כרת אחד אולם לגבי הוצאה אין מקום לחלק בין הכריתות, שהרי זו היא אותה עבירה – חילול שבת. אלא שאם אין הם מקבלים את תירוץ של התוספות רא"ש תשאר בעינה קושיתו של ר' יחיאל מפרי"ש: "לא ליכתוב אלא חד קרא ותיהוי אידך הוצאה תולדה דהך הוצאה" כו'. ואפשר לומר שהם סוברים מכיוון שתולדות של מלאכות קיימות רק בל"ט האבות בשבת, אולם לגבי כל שאר איסורי תורה לא קיים אלא רק האיסור עצמו, ואין לו תולדות, ומכיוון שהלאו הנוסף שעליו מדבר ר' יחיאל מפרי"ש אינו כלול בין ל"ט אבות המלאכות, לכן אין לו תולדות, וממילא לא קשה קושיתו של ר' יחיאל מפרי"ש. לגבי ל"ט האבות למדים אנו מהפסוק "מאחת מהנה" שישנן תולדות, אולם לגבי שאר האיסורים לא קיים לימוד שכזה, ואין להם תולדות, וממילא לא היה ניתן ללמוד את שני סוגי ההוצאה מהלאו הנוסף.

ב. והנה התוספות והרשב"א נחלקו בשאלה מדוע מלאכת הוצאה מגודרת כמלאכה

גרועה. התוספות כתבו שמלאכת הוצאה מוגדרת כמלאכה גרועה משום "דמה לי מוציא מרה"י לרה"ר מה לי מוציא מרה"י לרה"י", ואילו הרשב"א כתב שזו היא מלאכה גרועה משום "שאלו פינה מזוית לזוית משא גדול פטור והוציא קצת מרשות לרשות חייב". ולכאורה דבריו של הרשב"א אינם מובנים. הרשב"א כותב שמלאכת הוצאה מוגדרת כמלאכה גרועה מכיוון שהיא אינה כרוכה במאמץ, אולם לכאורה החיוב על מלאכת שבת איננו מפני המאמץ שבה, אלא מפני שהדבר מוגדר כמלאכה, גם אם אינו כרוך במאמץ כלל. אלא צריך לומר שלדעת הרשב"א שונה היא מלאכת הוצאה משאר כל המלאכות כולן, ובה קיים חיוב על המאמץ שבמלאכה. ויסוד לדבר ניתן למצוא בגמרא בהמשך בדרף צב ע"א. הגמרא שם אומרת ש"המוציא משאוי למעלה מעשרה טפחים חייב שכך משא בני קהת" וכו', ואם כן החיוב הוא על המשא שבדבר. (ועיין בתוספות בשבועות הנ"ל וז"ל: "דסק"ד דלא הוי דרך הוצאה אלא כשעומד ברשות היחיד ונטל פירות ויצא לרשות הרבים, אבל כי האי גוונא דגופו ברשות היחיד וידו ברשות הרבים או איפכא לאו דרך הוצאה היא" וכו' אכן זו שיטה שלישית שמחלקת בין עקירת הגוף לעקירת חפץ לבד). וההבדל שבין שני המקרים הוא שבמקרה הראשון האדם נושא משא ואילו במקרה השני הוא אינו מזיז אלא את ידו, ואין זו טרחה. והסברה שבדבר היא שמלאכת ההוצאה שונה היא מכל המלאכות בכך שהיא איננה תיקון בגוף החפץ, ולכן היתה הוה אמינא שהחיוב שבה הוא רק אם קיימת טרחה).

וניתן לומר שהדברים קשורים למחלוקת שבין רב אשי לרבא בהמשך דברי הגמרא. הגמרא בהמשך שואלת היכן כתובה הכנסה במשנה? ומביאה לכך שני תירוצים. רב אשי אומר ש"הכנסה נמי הוצאה קרי לה", ורבא אומר שרשויות קתני; רשויות שבת שתיים". לדעת רב אשי ניתן לקרא להכנסה "הוצאה" מכיוון ש"הוצאה" היא כל עקירת חפץ ממקומו, ואם כן אין הדבר תלוי בנשיאת משא, ואילו רבא חולק ואומר שלא כל עקירת חפץ ממקומו היא הוצאה, ולפי דבריו ייתכן שמלאכת ההוצאה קשורה היא לנשיאת משא. ולפי זה הגמרא בהמשך (בדרף צו ע"ב) שאומרת ש"הוצאה אב הכנסה תולדה" איננה הולכת לפי רב אשי אלא לפי רבא, שהרי לפי רב אשי הכנסה עצמה היא גם כן אב, ואכן כך כתבו הרשב"א והרמב"ן בסוגיתנו.

וזהו גם הסבר שיטת הרמב"ם. הרמב"ם חולק על שאר הראשונים וסובר (בפרק יב הלכה ח) שהכנסה היא אב ולא תולדה. ואפשר לומר שהוא פוסק כרב אשי בסוגיתנו, ולכן הכנסה היא אב ולא תולדה. ועוד ניתן להסביר שהוא סובר בדעת ר"ח בהסבר דברי הגמרא בהמשך. רש"י על המשנה הראשונה כותב ש"בפרק הזורק ברישיה נפקא לן מ'ויצו משה ויעבירו קול במחנה' וגו' לא תפיקו מרה"י לרה"ר להביא נרבה למחנה לוייה, ויום השבת היה כדילף התם", ואילו ר"ח שם כותב: "ומנלן דהוצאה מרשות לרשות מלאכה היא? דדיקינן מדלא אמרה תורה איש ואשה אל יביאו עוד לתרומת הקודש אלא 'אל יעשו עוד מלאכה' קאמרה תורה ולא הוה עבדי מידי אחרינא אלא מפקי ומייתי ש"מ דהבאה קרי לה מלאכה, וכיון דאמר להו אל יעשו עוד מלאכה קבילו כדכתיב 'ויכלא העם מהביא' וכיון דהבאה מבתיהון ליתן לגזברים במחנה לוייה בחול איקרי מלאכה וקו"ל דכל מלאכה אסורה בשבת איברירה לה מלתא דהוצאה והכנסה נמי מלאכה היא, כשם שנמנעו העם מלהוציא ולהביא וליתן לגזברים כך נמנעו הגזברים מלקבל מהן ולהכניס ללשכה" וכו'. ר"ח חולק על רש"י בשני ענינים. ראשית הוא אומר שהציווי של "ויעבירו קול במחנה" היה בחול ולא בשבת, והוא מגלה שההבאה היתה מלאכה, ושנית הוא אומר שהתורה מלמדת אותנו בפסוק זה הן על הוצאה והן על הכנסה, ולא רק על הוצאה כפי שהסביר רש"י, ולמעשה תלויים הם שני החידושים הללו האחד בשני. לדעת רש"י הציווי שלא להוציא היה בשבת, ומכיוון שכן מובן שלא היה צריך להזהיר אלא את העם שלא ידע על איסור ההוצאה, אולם את הגזברים שהיו

בקיאים בהלכות שבת לא היה צריך להזהיר, וממילא מובן שהציווי היה רק על ההוצאה ולא על ההכנסה. אולם לדעת ר"ח הציווי שלא להביא היה בחול, ומכיוון שזה היה ציווי מחודש היה צריך להזהיר עליו הן את העם והן את הגזברין, וממילא מובן שהציווי היה הן על ההוצאה והן על ההכנסה. וניתן להסביר שהרמב"ם סובר כר"ח שהציווי היה הן על ההוצאה והן על ההכנסה ולכן הוא כתב ששניהם הם אבות מלאכה.

אולם בין לדעת התוספות ובין לדעת הרשב"א הוצאה מוגדרת כמלאכה גרועה, וניתן לפרש שהסיבה לכך היא שבניגוד לכל המלאכות כולן בהן המלאכה היא מלאכת תיקון, הרי מלאכת ההוצאה איננה מתקנת דבר בגוף החפץ. ומצינו שכן נחלקו הראשונים האם מותר ליהנות מחפץ שהוציאו אותו בשבת, דהיינו אם דינה כמלאכת שבת ואסור ליהנות ממנה, או שהדבר מותר מכיוון שבגוף החפץ לא נעשה שום תיקון. וכפי שהביא הרשב"א (בדף קל ע"ב ד"ה דתניא) בשם רבנו יונה שבניגוד לכל המלאכות שההנאה מעשייתן אסורה כפי שלומדת הגמרא בכתובות (בדף לד ע"א) מהפסוק "ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם" (שמות לא, יד) – "מה קדש אסור באכילה אף מעשה שבת אסורין באכילה", הרי במלאכת ההוצאה אין החפץ שהוצא אסור בהנאה. אמנם הרמב"ן והריטב"א (עירובין ל"א) חולקים על רבינו יונה, וכן נראה מהתוספות (בדף קנא ע"א ד"ה אא"כ), השואלים על דברי המשנה: "נכרי שהביא חלילין בשבת לא יספור בהן ישראל אא"כ באו ממקום קרוב" – "תימה לר"י מה מהני שבאו ממקום קרוב? הלא הביאם דרך רה"ר, ומה לי ארון וקבר שנעשו בשבת ומה לי חלילים שהובאו דרך רה"ר?", משמע שהם חולקים על רבנו יונה וסוברים שאף במלאכת ההוצאה קיים איסור ליהנות. אולם לדעת רבנו יונה קיים הבדל בין מלאכת ההוצאה לבין שאר המלאכות, והסברה בכך היא משום שמלאכת ההוצאה היא מלאכה גרועה. ונראה שהמחלוקת בין הרמב"ן לבין רבנו יונה היא שלדעת רבנו יונה מלאכת ההוצאה מוגדרת כמלאכה גרועה מכיוון שלא נעשה בחפץ עצמו כל תיקון, ומכיוון שכן מובן גם שהחפץ לא נאסר בהנאה, שהרי מחמת זה שלא נעשה בו כל תיקון המלאכה שונה משאר מלאכות לגריעותא ואם כן הוא הדין לענין איסור הנאה מהמלאכה אין לאסור אלא בהנאה מחפץ שתוקן על ידי מלאכה. אולם לדעת התוספות הסיבה לכך שמלאכת ההוצאה מוגדרת כמלאכה גרועה היא לא משום זה, אלא משום "דמה לי מוציא מרה"י להר"ר מה לי מוציא מרה"י להר"י, או מכיוון "שאילו פינה מזוית לזוית משא גדול פטור והוציא קצת מרשות לרשות חייב" כלשון הרשב"א, ואם כי זו היא סברה אשר מצריכה ללמוד את מלאכת ההוצאה מפסוקים מיוחדים, אולם אין בה כדי להתיר את ההנאה ממלאכת השבת.

וכן מפורש ברמב"ן בעירובין שחולק על רבינו יונה וסובר שגם בהוצאה החפץ נאסר, אבל הוסיף שאם הוציא ואח"כ שוב הכניס לבית מותר. ובהגהות הגרא"ז שם תמה ע"ז. אבל באמת נראה פשוט, דאם כי הרמב"ן סובר שכל מעשה שבת אסורים החפץ גם במלאכה שלא פעלה על החפץ עצמו ולא כרבינו יונה, אבל מכל מקום יש הבדל ביניהם, שהרי עכ"פ בחפץ עצמו אין תיקון ואין לומר שחל איסור על החפץ אלא שלפי הרמב"ן איסור ההנאה ממלאכת שבת היא איסור גברא שאסור ליהנות מדבר עבירה אבל צריך שיהא הנאה בגלל העבירה ולכן בהוציא מרה"י לרה"ר נמצא שבידו החפץ משום שעשו מעשה עבירה של הוצאה ואלמלי הוציאו החפץ לא הי' יכול ליהנות בו ולכן אסור אבל כשהחפץ חזר לרה"י כפי שהיה קודם, עכשיו שנהנה מהחפץ אין כלל הנאה מהעבירה של הוצאה שהרי חזר למקומו הראשון ובמיוחד שלא זה שהוציא והביא נהנה מזה והחולקים עליו סברו שכדי שמעשי שבת יאסרו סגי במעשה עבירה לחוד, ויתכן שזה יהי' תלוי בהגדרים של מלאכה גרועה דהוצאה אם משום שאין כאן יגיעה של משא והחידוש שבכ"ז עצם המשא היא עבירה או משום הוצאת חפץ לחוד אחר אינה עבירה והוצאה כזו מקומו הוי עבירה.

וזהו גם ההסבר לדברי הגמרא בהמצניע. הגמרא אומרת שגם ר' שמעון, הפוסק במלאכה שאינה צריכה לגופה, מחייב במוציא מר לחפור בו וספר תורה לקרות בו, ושואלת: "פשיטא, דאי הא נמי מלאכה שאינה צריכה לגופה היא אלא מלאכה שצריכה לגופה לר"ש היכי משכחת לה?", ומתרצת: "מהו דתימא עד דאיכא לגופו ולגופה כגון מר לעשות לו טס ולתפור, ס"ת להגיה ולקרות בו, קא משמע לן". וכתבו התוספות ש"קורע על מתו או שובר כלים למירמי אימתא אינשי דביתיה אין צריכין לגופה דבמשכן היתה קריעה לצורך תיקון דבר הנקרע, ואע"ג דבהוצאה לא בעי ר"ש שיהא לגמרי כמו שהיה במשכן דלא בעי מר לעשות לו טס או ס"ת להגיה אע"פ שבמשכן הוצאת הנדבה היתה כדי לתקנה לעשות ממנה משכן וכלים" וכו'. ולכאורה לא מובן מדוע אכן אין צורך שההוצאה תהיה גם לצורך גופו וגם לצורך גופה כבשאר המלאכות? מדוע את שאר המלאכות למדים אנו לגמרי מן המשכן, ולא את מלאכת ההוצאה? אלא הסבר הדבר הוא שמכיוון שמלאכת ההוצאה היא מלאכה גרועה שבין כך אין בה תיקון לחפץ כמו כל המלאכות, לכן אין היא דומה לשאר המלאכות, וחייבים עליה גם כאשר אין התועלת שבה שלמה והיא אינה נעשית לצורך גופה אלא רק לצורך גופו.

ומתי נדרש תיקון לגופו וגם לגופה זה רק כשהמלאכה עיקרה תיקון החפץ אבל בהוצאה שכל עיקר המלאכה היא לא בתיקון החפץ ובלי קראי לא היינו אומרים בכלל שיש איסור הוצאה, והתורה חרשה שבכל זאת הוי מלאכה גם בלי תיקון בגוף, לכן כדי שיהי' מלאכה הצריכה לגופה סגי בזה שצריך הספר לקרוא שאין כאן דין מקלקל ולא איכפת לנו יותר. ויוצא לנו שמעצם החידוש כאן בתוס' שצריך קרא לאיסור הוצאה מזה גופא מוכח החידוש של רבא בהמצניע שהצורך שיש כאן רק לגוף האדם שמוציא הוי כבר מלאכה הצריכה לגופה משום שעיקר הוצאה שונה מכל המלאכות וזהו מ"ש הרשב"א שיש הבדל בין עני לבעל הבית שהעני יש לו צורך בגברא שיהי' לו החפץ שמוציא. אבל בעל הבית אין לו צורך בחפץ אלא כשהעני מבקש ממנו הוא מסכים להוציא לו. ובאמת צ"ב למה חייב הרי הוא מפסיד וצ"ל שגם זה צורך לתת צדקה וכמו שצריך לעצמו וגם לה מ"ש תוס' שמיירי בנכרי נקרא שיש לו צורך בנתינה זו.

ג. נמצא שישנן שלוש נפק"מ לכך שהוצאה היא מלאכה גרועה. הנפקא מינה הראשונה היא לענין עירוב והוצאה ביו"ט כדברי הרא"ש, הנפקא מינה השניה היא לענין מלאכת שבת, והשלישית היא לענין מלאכה שאינה צריכה לגופה. אולם ישנה נפקא מינה נוספת. הגמרא אומרת שאדם ששכח והוציא את ידו מלאה לחוץ על דעת להניח ברה"ר ונזכר קודם שהניח - מותר לו להחזירה לאותה חצר שהוציאה משום שאם לא תתיר לו כן שמא ישכח ויניח ויבא לידי חיוב חטאת, ושואל על כך המאירי: "תינח לדעת האומר אין ידיעה לחצי שיעור... אבל לדעת האומר יש ידיעה לחצי שיעור, ושהלכה כן... היאך אתה אומר כן?", ומתריך: "אנו קבלנו בפרושה שאף לדעת האומר בעלמא יש ידיעה לחצי שיעור, מודה הוא בזו, שלא אמרו כן אלא כשעשה איסור בהעלמה כגון כתב אות אחת או אכל חצי זית חלב שאע"פ שאינו חייב, איסור מיהא איכא, אבל הוצאה שאינה עיקר מלאכה ולא מעשה, עיקר החיוב בהנחה הוא והכל נגרר אחריה... כך קבלנו בענין זה וכך כתבוהו חכמי הדורות אלא שאינם דברים ברורים כל כך". ואם כן רואים אנו שמכיוון שמלאכת ההוצאה היא "לא מעשה", לכן היא שונה מכל המלאכות ויש לה דינים בפני עצמה. ולאור כל זאת קיים קושי בהבנת דברי התוספות. הגמרא אומרת "דרכי עקיבא סבר ילפינן זורק ממושיט", והתוספות שואלים על כך: "ואי"ת והא ע"כ זורק מרה"י דרך רה"ר לא היה במשכן... וכיון דלא היה במשכן אמאי מחייב ר"ע בתולדה דהוצאה שהיא מלאכה גרועה? אין לנו לחייב אלא דוקא אותן שהיו במשכן כדפרישית לעיל", ומתרצים: "וי"ל דר"ע סבר דזורק דמי טפי למושיט ממאי דדמו שאר

תולדות להוצאה", ולכאורה דבריהם אינם מובנים, שכן אם מלאכת ההוצאה היא מלאכה גרועה ואי אפשר ללמוד ממנה תולדות, אי אפשר ללמוד ממנה תולדות גם אם הם דומים למלאכה, מכיוון שהם אינם שווים לה לגמרי.

והנה, בהסבר דברי הגמרא בהמשך, כבר מובא לעיל שנחלקו הראשונים. רש"י על המשנה הראשונה כתב ש"בפרק הזורק ברישיה נפקא לן מ'ויצו משה ויעבירו קול במחנה' וגו' לא תפיקו מרה"י לרה"ר להביא נדבה למחנה לוייה, ויום השבת היה כדיליף התם", ואילו ר"ח כתב "דדייקינן מדלא אמרה תורה איש ואשה אל יבואו עוד לתרומת הקדש אלא 'אל יעשו עוד מלאכה' קאמרה תורה ולא הוּו עבדי מידי אחרינא אלא מפקי ומייתי ש"מ דהבאה קרי לה מלאכה, וכיון דאמר להו אל תעשו עוד מלאכה קבילו כדכתיב 'ויכלא העם מהביא' וכיון דהבאה מבתיהון לגזברים במחנה לוייה בחול איקרי מלאכה וקיי"ל דכל מלאכה אסורה איברירה לה מלתא דהוצאה והכנסה נמי מלאכה היא, כשם שנמנעו העם מלהוציא ולהביא וליתן לגזברין כך נמנעו הגזברין מלקבל מהן ולהכניס ללשכה" וכו'. לדעת רש"י הציווי של "ויעבירו קול במחנה" היה בשבת ואסר על הוצאה בלבד, ואילו לדעת ר"ח הציווי היה בחול והוא השמיע שהן הוצאה והן הכנסה מוגדרות כמלאכה ואסורות בשבת. ואם כי לפי הסברו של רש"י קשה אמנם מנין אנו יודעים שזריקה היא תולדה, הרי התורה אסרה רק הוצאה ולא דבר אחר? אולם לפי הסברו של ר"ח ניתן להבין שמכיוון שהחידוש של התורה היה שהוצאה מוגדרת כמלאכה, הרי גם הדומה לה נאסר, ולא רק ההוצאה עצמה. וכבר ביארנו שעל פי המחלוקת הזו שבין רש"י לר"ח ניתן להבין גם את מחלוקת הראשונים האם הכנסה מוגדרת כאב או לא. לדעת רש"י למדים אנו מן הפסוק רק על ההוצאה עצמה, ועל כן הכנסה אינה יכולה להיות מוגדרת כאב, אולם לדעת ר"ח למדים אנו מן הפסוק גם על ההכנסה, וכפי שכתב ש"כשם שנמנעו העם מלהוציא ולהביא וליתן לגזברין כך נמנעו הגזברין מלקבל מהן ולהכניס ללשכה", ועל כן גם ההכנסה מוגדרת כאב.

אלא שר"ח הוסיף וכתב: "אשכחן הוצאה וזריקה נמי מרשות לרשות דחייב, הזורק ד' אמות ברה"ר מנלן דחייב?" וכו', ואם כן הוא סובר שאת הזריקה אין אנו למדים מתוך כך שהיא נכללת במלאכת ההוצאה, כפי שהסברנו קודם לכן, אלא מצינו שהיא היתה בפירוש במשכן, ולכאורה לא מובן היכן מצינו זאת? וכתב המהרש"ל "דזריקה הוה במשכן מרשות היחיד לרשות הרבים מכח סברא כמו שהיתה הוצאה" וכו', ולכאורה לא מובן איזו סברה היא זו, וכיצד ניתן לחדש על פיה שזריקה היא מלאכה? ולכן נראה להסביר שכוונת ר"ח והתוספות היא "דזורק דמי טפי למושיט ממאי דדמו שאר תולדות להוצאה" מכיוון ששאר התולדות דומות לאב רק בתכלית, ואילו בזריקה המלאכה עצמה היא אותה מלאכה. בניגוד להשקאה הדומה לזריעה ולניכוש הדומה לחרישה רק בתכלית, ולא בגוף המלאכה וכמו"ש ריש מועד קטן, הרי בזריקה המלאכה עצמה היא מלאכת הוצאה אלא שהיא נעשית באופן שונה, ולכן "אשכחן הוצאה וזריקה" במשכן עצמו. ועוד נראה להסביר שאין כל הבדל בין הוצאה לזריקה. כפי שבדיני נזיקין וטומאה כוחו הוא כגופו, כך גם בשבת כוחו הוא כגופו, והזריקה היא כהוצאה עצמה, ומכיוון שמצינו הוצאה במשכן – הרי כלולה בכך ממילא גם הזריקה.

אולם יש עדיין צורך להבין את גוף דברי ר"ח. ר"ח כותב: "אשכחן הוצאה וזריקה נמי מרשות לרשות דחייב, הזורק ד' אמות ברה"ר מנלן דחייב?", וא"כ הוא מחלק בין הוצאה לבין העברה של ארבע אמות, ולכאורה לא מובן מדוע יש חילוק ביניהם. הרי כפי שזריקה מרשות לרשות היא כהוצאה גופה מדין "כוחו כגופו", כך גם זריקה של ארבע אמות ברשות הרבים היא כהעברה עצמה של ארבע אמות. ונראה להסביר זאת על פי דברי המאירי. המאירי מוסיף וכותב ש"הוצאה שאינה עיקר מלאכה ולא מעשה, עיקר החיוב בהנחה הוא והכל נגרר אחריה, ואע"פ שאמרו שהמעביר שתי אמות בשוגג

ושתים במזיד ושתים בשוגג פטור, מ"מ ההעברה דומה למעשה יותר מן ההוצאה" וכו', ובדבריו מוצאים אנו שני חידושים עיקרים. חידושו הראשון הוא שבהוצאה "עיקר החיוב בהנחה הוא, והכל נגזר אחריה", ולכאורה בדבר זה נחלקו הראשונים. רש"י כתב ש"פטורי דאתי בהו לידי חיוב חטאת" הן ה"עקירות שהן תחלת המלאכה", והתוספות נחלקו עליו ולשיטתם הכוונה איננה לעקירות. אלא שלכאורה תמוה הדבר מדוע בהמשך דבריהם (בד"ה שניהם) הם כתבו באופן פשוט ש"לא פריך שיתחייב הראשון דאין סברא דע"י השני שעשה הנחה וגמר המלאכה יתחייב הראשון, אלא אשני קא פריך שיתחייב לפי שעל ידו נגמרה המלאכה", ולא הזכירו את שיטת רש"י שחולק וסובר שעיקר המלאכה היא העקירה. ונראה להסביר שאף רש"י מודה לדברי התוספות, ואף על פי שהוא סובר שעיקר המלאכה היא העקירה, אולם מכל מקום את חיוב החטאת ניתן לחייב רק על ההנחה. אמנם עיקר העבירה היא העקירה, אולם את חיוב החטאת ניתן לחייב רק בשעת גמר המלאכה, ובאותה שעה אי אפשר לחייב למפרע על העקירה, אלא רק על ההנחה. ולפי זה חידושו של המאירי, שהחיוב הוא על ההנחה, הוא גם לשיטת רש"י ולא רק לשיטת התוספות.

והנה, לגבי שאלת הגמרא בהמשך: "עקירת גופו כעקירת חפץ דמי או לא?", נחלקו הראשונים. התוספות כתבו "דהכי נמי מצי למיבעי לענין הנחה", ואילו התוספות ישנים הביאו את שיטת הרשב"א "דהנחה פשיטא ליה ואפ"ה בעי על עקירה כדפריך לקמן דלמא הנחה לא בעי אבל עקירה בעי". ולכאורה הרשב"א סובר כפי שהסברנו לעיל, שלגבי חיוב החטאת יש לחייב על ההנחה יותר מאשר על העקירה, ויש צורך להבין מה היא סברת התוספות. יש לומר אף על פי שהרשב"א הוכיח את דבריו מתוך הגמרא האומרת "דלמא הנחה לא בעי אבל עקירה בעי", סוברים התוספות שאין משם ראיה. שם מדברת הגמרא לגבי הגדרת מקום חשוב של ארבעה על ארבעה טפחים, ובוה יש הבדל בין עקירה להנחה. בעקירה יש צורך בארבעה על ארבעה טפחים כדי להגדיר את המקום כמקום חשוב. ואילו בהנחה יכול המקום להיות מוגדר כמקום חשוב גם אם אין בו ארבעה על ארבעה טפחים. הגמרא בעירובין (בדף צט ע"א והובא להלן בתוספות) אומרת שלגבי הנחה "מחשבתו משויא ליה מקום, דאי לא תימא הכי הא דאמר רבא ז"ר ונח בפי הכלב או בפי הכבשן חייב חטאת' והא בעינן הנחה ע"ג מקום ד' וליכא, אלא מחשבתו משויא ליה מקום, ה"נ מחשבה משויא לה מקום", אולם אין הדברים אמורים אלא לגבי ההנחה ולא לגבי העקירה. לגבי ההנחה ניתן לומר שעל ידי שאדם המניח חפץ במקום מסוים הוא מחשיב את המקום גם אם אין בו ארבעה על ארבעה טפחים, אולם לגבי עקירה אי אפשר לומר זאת, שהרי החפץ כבר מונח במקומו, ואין הדבר תלוי בדעת העוקר, ולכן לגבי עקירה יש צורך בארבעה על ארבעה טפחים, וזהו החילוק של הגמרא שם בין עקירה להנחה. אולם בגמרא אצלנו, בה דנים האם החפץ מתייחס לקרקע שעליה נמצא האדם, אין סיבה לחלק בין עקירה להנחה, ולכן כותבים התוספות שאין חילוק ביניהם.

ברם חידושו העיקרי של המאירי הוא שבניגוד להעברה של ארבע אמות ברשות הרבים, בה יש חילוק לחצי שיעור, הרי במלאכת ההוצאה אין חילוק לחצי שיעור. בכל המלאכות, לרבות העברה של חפץ ארבע אמות ברשות הרבים, כאשר האדם עושה חצי שיעור הרי הוא עושה מלאכה שלמה בחצי שיעור שלה, ולכן ניתן לומר שיש חילוק לחצי שיעור. אולם במלאכת ההוצאה, כאשר האדם עקר את החפץ הוא לא עשה שום מלאכה, והמלאכה נעשית כהרף עין, בשעת ההעברה של החפץ מרשות היחיד לרשות הרבים, וכפי שכתב רש"י "שידו לא נייח – הלכך כי הוציאה לא עקר מידי, ואין דרך הוצאה בלא עקירה והנחה", ואם כן העקירה וההנחה רק גורמות לכך שזו תהיה דרך הוצאה, אולם מלאכת ההוצאה עצמה היא ההעברה של החפץ מרשות היחיד לרשות

הרבים. וסמך לדבר ניתן למצוא גם בדברי פסקי הרי"ד. הרי"ד כותב בפסקיו ש"האי דתני שניהן פטורין אין פטורין שוה, שלבעל הבית פטור אבל אסור והעני פטור לגמרי", וא"כ הוא טובר שההנחה כשלעצמה מותרת אף מדרבנן, ורק ההעברה של החפץ מרשות לרשות אסורה, ומכיוון שהפעולה זאת נעשית כהרף עין, לכן לא ניתן לומר לגביה שיש חילוק לחצי שיעור.

ועל פי החילוק הזה ניתן להבין גם את דברי ר"ח. מתוך דברי ר"ח עולה שיש הבדל בין הוצאה לבין העברה של ארבע אמות, ולכאורה אין זה מובן, שהרי כפי שזריקה מרשות לרשות היא כהוצאה גופה מדין "כוחו כגופו", כך גם זריקה של ארבע אמות ברשות הרבים צריכה להיות כהעברה עצמה של ארבע אמות מדין זה. אלא שהסבר הדבר הוא שיש הבדל בין הוצאה לבין העברה של ארבע אמות ברשות הרבים. בהוצאה יש משמעות לתוצאה, שהחפץ נמצא ברשות אחרת מזו שהוא היה בה קודם לכן, ואילו בהעברה של ד' אמות אין משמעות לתוצאה, שהרי החפץ נמצא באותה רשות שהוא היה בה קודם לכן, אלא המשמעות היא לגבי עצם המלאכה של מעשה ההעברה. ומכיוון שכן מובן שבהוצאה ניתן לחייב גם על כוחו ולא רק על גופו, מכיוון שלמלאכה עצמה אין משמעות אלא רק לתוצאה שנכנס לרשות אחרת, ואילו בהעברה של ד' אמות ניתן לומר שאין מתחייבים אלא על מלאכה שנעשית בגופו ולא על מלאכה שנעשית בכוחו, מכיוון שעיקר המשמעות של האסור היא במלאכה עצמה של העברת החפץ בשיעור מסוים של ארבע אמות, ולא בתוצאה, ומכיוון שכן מוכן שהיה צורך בלימוד מיוחד שישמיע שזריקת חפץ ארבע אמות ברשות הרבים אסורה.

הערות.

★ מראי מקומות: דף ב ע"א "יציאות השבת" וכו' - רש"י, תוספות ד"ה פשט, תוספות רא"ש, רמב"ן ורשב"א. דף ב ע"ב מחלוקת רב אשי ורבא - תוספות ורשב"א. דף ג ע"א רש"י ד"ה פטורי דאתי וד"ה ידו לא ניח, תוספות ד"ה פטורי דאתי, ד"ה שניהם פטורין וד"ה עקירת גופו, ותוספות ישנים שם. מאירי לדף ג ע"ב ד"ה יש לדון. דף ד ע"א תוספות ד"ה ררבי עקיבא. דף צד ע"א "אמר רבה בב"ח" וכו' ותוספות ד"ה ר"ש שם. דף צו ע"ב - ר"ח שם (נרפס בדרך צו ע"ב), וחכמת שלמה ד"ה תוס' בד"ה הכנסה. פסקי הרי"ד ד"ה פשט בעה"ב. פסחים דף פה ע"ב. שבועות דף ב ע"א ותוספות ד"ה יציאות שם. הוריות דף ד ע"א. כריתות דף ג ע"א. שו"ע סימן ש"ח סעיף א.